

Невтомний народник Ничипір Якович Григоріїв

У статті йдеться про трудовий і життєвий шлях учителя, науковця, громадського і політичного діяча Н.Я. Григорієва, зокрема, детально характеризується його роль у розвитку української народної освіти у контексті суспільно-політичних процесів ХХ ст.

В статті йде мова про трудовий і життєвий шлях учителя, науковця, громадського і політичного діяча Н.Я. Григорієва, зокрема, детально характеризується його роль в розвитку українського народного освіти в контексті суспільно-політичних процесів ХХ ст.

In the article speech goes about the labour and vital way of teacher, research worker, public and political figure N.Ya. Grigoriiva, in particular, in detail his role is characterized in development of Ukrainian folk education in the context of social and political processes of XX item.

Особистість науковця не можна уявити без нації, без любові в душі до рідного краю, без пам'яті про свою землю, бо його національна самосвідомість ґрунтується на розумінні заповітної причетності до України й відчутті відповідальності за її долю. Таким вимальовується перед нами український педагог, громадський і політичний діяч, наш земляк Ничипір Якович Григоріїв.

Вивчення його прогресивних українізаторських ідей допоможе зрозуміти історію розвитку української педагогічної думки ХІХ ст., знайти шляхи та засоби реалізації новітніх концепцій виховання й навчання.

Аналіз наукових джерел з обраної тематики свідчить, що лише останнім часом почала з'являтися хоч деяка інформація про опального міністра УНР у довідкових виданнях, у монографії Т.Бевз, у дисертаційному дослідженні О.Сухобокової, кілька статей написані Л. Пироженко, В. Солдатенком. Та всі вони, на жаль, розкривають здебільшого громадсько-політичну діяльність відомого діяча часів УНР; культурно-просвітницька, педагогічна, методична

робота знаного українця розкрита частково, його доробок належним чином не оцінений.

Отже, метою публікації є розгляд наукової та громадської спадщини талановитого науковця, його ролі у розвитку української народної освіти.

Познайомитись з життєвим та творчим шляхом Н.Григорієва у контексті суспільно-політичних процесів ХХ ст. можна в Києві у Педагогічному музеї України, де проходить виставка «Раритети Педагогічного музею». Краєзнавцями та архівістами зібрано рідкісні експонати, які висвітлюють процес розвитку української освіти, розкривають особливості культурно-просвітницької діяльності «українських буржуазних націоналістів», серед яких чільне місце займає Н.Григорієв.

Ничипір Якович Григорієв (псевдоніми Г. Наш, Григорієв-Наш, Григорій Наш) народився 9 лютого 1883 р. в с. Бурти Черкаського повіту на Київщині, нині село Шполянського району. Його батько працював учителем у сільських школах Черкаського повіту (Нечаївці, Сердегівці), тож сім'я часто переїжджала з місця на місце. З 1895 по 1900р. Ничипір навчається у Городищенській сільськогосподарській школі, яка мала два підготовчі, що прирівнювалися до двох класів міської школи, та три спеціальні класи. Здобувши професію агронома, він два роки працював конторщиком у маєтку поміщика. Та через непорозуміння з управителем (невміння доглядати за робітниками, невміння лаятись і т.п.) був звільнений [4, с.44-47].

У 1902 р. юнак переїздить до Києва, поселяється на квартирування у свого шкільного товариша Ф.Литвина, який працював в "Киевском Обществе Сельского Хозяйства" під керівництвом відомого українського народника Тихона Івановича Осадчого. Саме ця людина відіграла величезну роль у формуванні політичних поглядів та свідомості Н.Григорієва. Завдяки Т.І. Осадчому Ничипір Якович отримує роботу спочатку в бібліотеці Київського товариства Грамотності, а пізніше - у статистичному відділі управління Південно - Західними залізницями. Саме в цей період свого життя він багато читає, зокрема художні твори І.Франка, Т.Шевченка,

О.Кобилянської, В.Стефаніка, М.Коцюбинського, Б.Грінченка, праці О.Герцена, М.Бакуніна, М.Чернишевського, займається самоосвітою, пише свої перші літературні статті, спілкується з революційною молоддю різних політичних напрямів в будинку свого духовного наставника Т.І. Осадчого.

З 1903 р. Н.Я. Григорійв входить до осередку партії соціалістів-революціонерів, учасники якого опікувалися в основному тим, як дати освіту народу (селянству). Під впливом гуманістичних ідей відродження української освіти на селі Ничипір складає іспит на вчителя повітової школи і у 1905 р. розпочинає свою педагогічну діяльність спочатку у м.Сквири Київської губернії, потім у Бердичівській початковій школі, де стає активним учасником повітового учительського союзу, на нелегальному з'їзді якого було прийнято резолюцію з вимогами до уряду запровадити вивчення рідної мови.

Уже працюючи у Літинській двокласній школі, на думку самого Ничипора Яковича, в основному, завершилось формування його національної свідомості. Якщо раніше любов до України обмежувалась симпатіями до української старовини, то тепер він по-справжньому став цікавитись народом, до якого належав, вивчати його історичну долю [6, с.3].

У 1907 р. Н.Я. Григорієва переводять у двокласну школу м. Кам'янця-Подільського, де він активно включається у культурно-просвітницьку діяльність міста, ввійшовши до складу місцевих «Просвіти» і Товариства українських поступовців, організовує українські книгозбірні, нелегальні курси з вивчення української історії, проводить літературно-музичні вечори для молоді з національної тематики. Ничипір Якович багато працює як педагог над науково-методичним забезпеченням навчально-виховного процесу у школі: створює навчальні підручники, впроваджує у педагогічний процес українознавчі дисципліни. У цей час він складає досить багату статистичними і фактичними даними «Коротеньку історію Поділля», видану пізніше.

Як згадував потому Н. Я. Григорійв, «навіть викладаючи російську мову, я намагався прищепити любов і повагу до рідного краю, в курс "Родиноведения"

вкладав якнайбільше відомостей з історії України, пропагував теорію Ушинського про необхідність навчити дітей мовою матері» [6, с.3].

У 1911 р. виходить перша літературна праця Н.Я. Григорієва — невеличка книжечка «Мораль», у якій автор намагається з'ясувати генезис і саму суть надприродної, даної божим явленням, людської моралі. Написана в доступному українському стилі праця Н. Григорієва стала введенням, початковим курсом в науку про походження та соціальне життя людини. Слід відзначити, що усі свої висновки, тези Ничипір Якович підтверджував статистичними даними - результатами соціологічних досліджень. На той час, це була перша книга свого роду написана українською, зрозумілою мовою для молоді.

Під час I Світової війни у 1915 році Ничипір Якович був мобілізований до російської армії у якості військового урядовця. Та навіть тут він не припинив свою наукову діяльність і розпочав написання книги «Історія українського народу».

Дитячі спогади про романтичні, сміливі, рішучі, овіяні славою козацькі подвиги козаків, Тараса Бульбу, Запорозьку Січ, які оповідав випадковий подорожній, спинившись на ночівлю у батька в школі, закарбувалися в пам'яті хлопчика як моральний ідеал, модель суспільної поведінки.

Написаний для вищих початкових шкіл та перших класів гімназій, підручник вміщував 377 сторінок і складався з 167 коротких параграфів. Свою «Історію...» автор написав гарною народною мовою, цікаво, доступно, послідовно викладаючи плин історичних подій, він віддавав перевагу захоплюючому сюжету перед історичною достовірністю.

Український педагог, намагаючись розкрити народним масам красу рідної пісні, пробудити у них почуття любові до рідного краю, обґрунтувати важливість використання місцевого матеріалу в освітньо-виховних цілях, публікує у 1919 році книгу для читання «Історія України, виложена народними думами та піснями». Н.Я. Григорієв, здійснивши кропітку пошукову роботу зі збору фольклорного матеріалу словами народних дум та пісень описує в хронологічній послідовності події минулого, дає оцінку історичним явищам.

Провідного значення в системі шкільної освіти Ничипір Якович надавав національному аспекту, обґрунтував необхідність навчання дітей українською мовою. Своє ставлення до цієї проблеми він висловив у праці, яка вийшла друком у 1917 р. «Про навчання дітей рідній історії».

На думку педагога, щоб навчити дітей робити загальні історичні висновки, ставити на історичний ґрунт сучасні явища та порівнювати їх з історичними подіями, потрібно дотримуватись таких вимог у викладанні рідної історії:

- викладати історію так, щоб дитина з самого початку й до кінця курсу відчувала, що це минуле її батьків, дідів, прадідів. Донести до учнів розуміння того, що історія лишила слід на їх сучасному житті, впливає на це життя і вимагає тих чи інших вчинків;
- не можна перевантажувати дитину готовими оповіданнями, назвами, роками тощо, бо «це лиш забиває їй баки, а не викликає розумової діяльності»;
- викладання історії та історичних законів має складатися з живих розмов, знайомих прикладів з рідного життя, порівняння сучасного з минулим;
- «не історію вияснити живим життям, а навпаки — сучасне життя пояснити історичними законами»;
- перш ніж починати вивчати історію, необхідно ввести дитину в курс історії, тобто добре з'ясувати на живих, зрозумілих прикладах, що таке історія і для чого вона потрібна.

На відміну від М.І. Костомарова, який вважає, що дітей потрібно навчати історії лише починаючи з середніх класів школи, Н.Я. Григорієв обґрунтував необхідність викладання історії саме в молодшому віці. Для цього курс історії необхідно розділити на декілька концентрів, хоча б на два:

- підготовка до вивчення історії, знайомство з характерними рисами історичного побуту та життя народу, головними подіями в його житті;
- широке знайомство з більшістю історичних подій і діячів рідної історії, починаючи з перших відомостей про розселення слов'ян і закінчуючи

сучасністю [7, с.252].

Популяризаторсько-педагогічний підхід провідний педагог того часу застосовував у різноманітних суспільствознавчих дисциплінах, будь то студії з української історії, краєзнавства, етики чи всесвітньої історії. При цьому найважливішим методичним принципом була сформульована ним теза: "близьке й знайоме повинно стати за ґрунт для чужого и невідомого». Приміром, аби зрозуміти зміст всіх основоположних суспільно-історичних категорій (нація, народ, держава тощо) потрібно було, на думку Никифора Яковича, максимально використати відомості про родину. Так само перед тим як висвітлювати історію всієї України, і тим більше — історію зарубіжних країн, необхідно досконало вивчити минуле свого рідного краю, малої батьківщини [3, с.14].

У 1917-1919 роках Україна, як відомо, пережила кілька змін влади, проте, за роки існування Української держави було сформовано українську національну шкільну політику, вималювалися перші контури національної системи освіти й виховання. Н.Григорійв долучився до розвитку української освіти, виконуючи обов'язки міністра освіти і товариша міністра освіти в урядах В. Голубовича (січень 1918 р.), Б.Мартоса (червень – серпень 1919 р.), І.Мазепи (серпень 1919 р. – травень 1920 р.).

Вбачаючи українізацію основним фундаментом у процесі державотворення Ничипір Якович узяв курс на відродження національної культури, рідної мови у навчально-виховних закладах держави.

Цей період характеризувався переходом початкової школи на українську мову навчання, введенням обов'язковості української мови в учительських семінарах, створенням українських гімназій. В університетах, де викладання здійснювалося російською мовою, як обов'язкові предмети вводилися українська мова, історія і географія України, історія української літератури. Про особливу увагу до українознавчих предметів свідчать тимчасові програми для початкових шкіл на 1918/19 навчальний рік, за якими пропонувалося вже з третього року навчання викладати молодшим школярам пропедевтичні курси

географії у зв'язку з краєзнавством та історією України. Вживаються різноманітні заходи для охорони пам'яток історії та культури, зокрема було видано спеціальний циркуляр для залучення до цього вчителів й створено спеціальну комісію з охорони пам'яток старовини. У Києві було відкрито перший Державний Український університет, а в Кам'янці-Подільському – другий Український університет.

У своїх спогадах в еміграції Н.Я. Григорійв згадує: «Коли я виходив на громадське поле, на Великій Україні не було ні одної української школи, навіть мрія про неї вважалася безглуздою. Сьогодні їх там, поперх 20000. І як би підло сучасний режим не виужував їх для своїх вузеньких цілей – все-таки дадуть прекрасний ефект у вихованні української нації і вселюдської свідомості. Ми теж училися під примусом. Проте дух наш пішов своїм шляхом. Так буде із сучасним українським поколінням, що виховується під чужим примусом. Сама вже рідна мова допоможе їм дошпортатися, хто вони, «ким і за що закуті» [1, с.21].

У листопаді 1920 р. Н.Я. Григорійв після остаточного падіння УНР змушений був емігрувати з дружиною Ганною Петрівною та сином Мирославом на територію Польщі. Остаточно переконавшись у безперспективності польсько-українських відносин у 1921 році сім'я переїхала до Чехословаччини, де Ничипір Якович працює професором Празького університету, очолює партію Українських соціалістів-революціонерів. За кордоном, завдяки ініціативі Н. Григорієва та інших членів партії УПСР, було створено ряд вищих навчальних закладів координаційним центром яких став Український Громадський Комітет. Суттєву роль відіграв Н. Григорійв і при створенні Інституту громадознавства (Соціологічного Інституту), де очолював відділ народознавства, кабінет села, керував політичним семінаром. У еміграції були написані і вийшли друком цілий ряд наукових праць Н. Григорієва, серед них: «Основи пізнання», «Українська національна вдача», «Державознавство», «Соціалізм і національна справа», «Спогади руїтника», «Весна української революції».

У 1938 р. переїхав до США, де з 1949 р. керував українським відділенням радіостанції «Голос Америки». Та впродовж усього життя, далеко від Батьківщини, в його творчій та науковій діяльності звучатиме ностальгія за рідним краєм, рідним народом, за рідними Буртами.

Підсумовуючи життя і діяльність національно-свідомого, політично активного українського інтелігента періоду визвольних змагань Ничипора Яковича Григорієва можна стверджувати, що свою ідею народу, української державності, української нації, народоправства він проніс через усе своє життя.

Національне відродження України, неможливе без довготривалої боротьби багатьох поколінь патріотів за права і гідну долю свого народу. Як писав наш великий земляк: «Коли сьогодні в УСРР 22000 українських шкіл там, де до революції не було жодної – це прибуток; коли Волинь починає розшолопувати, що вона не "русская земля" – це прибуток; коли Карпатщина здобуває хоч і помалу українські школи – це теж прибуток. Не тому я тим тішуся, що "культурник", а тому, що ні одна революція не може здійснитись, коли перед нею не пройде "просвітня доба". Так було в Англії, Франції, так було в Росії перед революцією. Без "просвітньої доби" не може бути великої революції, а "просвітня доба" не буває без шкіл, видання книг, преси і т.д.» [1, с.241].

Список використаних джерел

1. Бевз, Т. Українська державність: ідеологія, політика, практика : (система народоправства у теоретичних концепціях Н. Григорієва) / Т. А. Бевз – К. : ІПіЕНД, 2004. – 248 с.
2. Бевз, Т. А. Н. Я. Григорієв – політик і вчений / Т. А. Бевз – К. : ІММБ, 2003. – 284 с.
3. Григорієв, Н. Я. Поділля: географічно-історичний нарис / Н. Я. Григорієв. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – 92 с.
4. Лікарчук, І. Л. Міністри освіти України : в 2-х т. Т. 1. (1917 – 1943 рр.). – К. : Видавець Ешке О.М., 2002. – 328 с.

5. Сухобокова, О. О. Никифор Григоріїв про Україну в системі міжнародних відносин напередодні та під час Другої світової війни / О. О. Сухобокова // Український історичний журнал. – 2006. – № 3. – С. 95-111.
6. Пироженко, Л. Н. Я. Григоріїв – автор навчальних книг з історії України / Л. Н. Пироженко // Історія в школі. – 2000. – № 2. – С. 3.
7. Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. Кн. 2 : навч. посібник / за ред. О.В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – 552 с.